

Стратегія розвитку Установи на 2026–2030 рр.

Пріоритети ВД «Академперіодика» полягають у розвиткові розпочатих раніше досліджень науково-видавничої сфери, видавничої справи Академії в історичній ретроспективі, напрацюванні дієвих механізмів адаптації до змін умов і вимог до наукової видавничої продукції та особливостей її підготовки і представлення науковій спільноті із застосуванням сучасних технологій; **інтеграція українських наукових видань у світовий інформаційний простір** – підвищення видимості здобутків вітчизняної науки, сприяння формуванню сегмента вітчизняної науки у мережі як системи взаємопов'язаних стійких вебресурсів.

Напрацьовані засади організації роботи і вже сформовані традиції ВД «Академперіодика», його прикладні напрацювання та кадровий потенціал є гарною основою для виконання запланованих досліджень і поставлених завдань відповідно до нових вимог і потреб держави і суспільства. Фаховість, креативність, відповідальність, патріотизм і відданість справі колективу установи є запорукою успішності роботи та підтримки високих стандартів наукової праці. Цього було досягнуто завдяки збалансованому поєднанню наполегливої праці у трьох напрямках: науково-методичному, видавничому й поліграфічному.

Активно розвиваючись, ВД «Академперіодика» уже набув рис центру колективного користування й експериментальної ділянки з упровадження різноманітних новацій у видавничій сфері.

Відповідно до оновленого Статуту завданням ВД «Академперіодика» є виконання «фундаментальних та прикладних наукових досліджень у науково-видавничій сфері з метою одержання нових наукових знань з таких основних напрямів наукової діяльності Видавничого дому НАН України:

— теоретико-методичні засади та інформаційні технології підвищення рівня ідентифікованості видавничої продукції НАН України та її установ у світовому науково-інформаційному просторі;

— історичні практики та сучасні тенденції розвитку науково-видавничої справи НАН України;

— розвиток інформаційного суспільства, глобальної інформатизації та соціальних комунікацій, філософія науки та культури».

Тому і надалі важливим складником наукової діяльності ВД «Академперіодика» буде комплексне дослідження історичних практик становлення та розвитку науково-видавничої справи НАН України, їх узагальнення в контексті сучасних трансформацій науки та наукової комунікації. Таке узагальнення сприятиме формуванню науково обґрунтованих моделей розвитку академічного видавництва в умовах цифрової епохи, що передбачатиме, зокрема подальше упровадження електронних платформ підготовки, рецензування та поширення наукових видань; удосконалення

електронних версій наукових журналів і книг для представлення їх на вебресурсах відповідно до принципів відкритої науки та з урахуванням можливостей цифрових інфраструктур наукової комунікації; упровадження інструментів автоматизованої перевірки академічної доброчесності.

Це потребуватиме виконання досліджень та напрацювання консультативно-методичних матеріалів щодо осучаснення стандартів оприлюднення наукових результатів у вигляді публікацій та відкритих даних; підвищення кваліфікації редакторів, авторів, рецензентів, зокрема в питаннях дотримання академічної доброчесності і принципів FAIR, захисту авторського права, упровадження світових стандартів наукової етики; методичний супровід журналів та їхніх вебресурсів з подальшим масштабуванням видавничих платформ і електронних редакцій; популяризацію отриманих результатів.

Подальшого розвитку дістануть міждисциплінарні дослідження становлення інформаційного суспільства та економіки знань, відкритої науки та глобальної комунікації, нових ролей наукових установ і видавництв у парадигмі метамодерного суспільства. Це передбачатиме підтримку і розвиток прозорості редакційно-видавничих процесів на всіх етапах, забезпечення відкритого доступу до наукових публікацій, входження до EOSC та інших світових харвестерів, розвиток наявних вебресурсів і репозитаріїв з забезпеченням захисту оприлюдненої інформації та конфіденційності чутливих матеріалів.

Пріоритетним напрямом залишатиметься розроблення теоретико-методичних засад підвищення рівня ідентифікованості наукової продукції НАН України у світовому інформаційному просторі. Це передбачатиме створення методології представлення результатів наукових досліджень у міжнародному середовищі та підвищення їхньої видимості для наукової спільноти. Для цього потрібно буде напрацьовувати алгоритми підготовки видань для входження до світових наукометричних і реферативних баз даних, забезпечення високоякісного перекладу і редагування наукових і науково-популярних текстів англійською мовою, а також розширення участі у роботі міжнародних професійних організацій і товариств, активізації співпраці з іншими науковими установами.

Викладена стратегія розвитку наукової діяльності ВД «Академперіодика», спрямована на формування сучасного науково-дослідного осередка академічного видавництва та дослідження трансформації науки в умовах цифровізації та глобалізації наукових комунікацій, передбачає активізацію співпраці з різними установами. Для наукових установ НАН України це співпраця у питаннях забезпечення створення і оприлюднення науково-видавничої продукції відповідно до найсучасніших світових практик і стандартів, а також створення вебресурсів відкритого доступу і репозитаріїв, надання відповідної консультативно-методичної допомоги. Ці аспекти діяльності будуть підкріплені створенням проєктів науково-аналітичних і

організаційно-методичних документів для Науково-видавничої ради НАН України. Ті самі варіанти є актуальними і для співпраці з вітчизняними науковими установами іншого відомчого підпорядкування та закладами вищої освіти. Співпраця з іноземними і міжнародними організаціями та ресурсами має бути підпорядкована меті якнайповнішої інтеграції вебресурсів, наукових журналів і книг НАН України зі світовим інтелектуальним простором на засадах відкритої науки і передбачає співпрацю насамперед з наукометричними та реферативними базами даних, видавцями, міжнародними фондами з підтримки відкритої науки, професійними видавничими і редакторськими спільнотами.

Реалізація визначених напрямів сприятиме зміцненню наукового статусу ВД «Академперіодика» як дослідницького центру у царині науково-видавничої справи, відкритого доступу до наукових публікацій, наукової комунікації та інтеграції вітчизняної науки до європейського й світового інформаційного простору.

13.2. Стратегія щодо залучення коштів

Стратегія залучення коштів ВД «Академперіодика» базується на його основних напрямах діяльності: науковому, видавничому та виробничому, що забезпечує можливість диверсифікації джерел додаткового фінансування.

Як для наукової установи перспективним напрямом зі збільшення обсягу монетизованих послуг може стати консультування щодо оформлення вебресурсів наукових періодичних видань, користування засобами видавничих платформ, зокрема функціонування електронних редакцій. Останнім часом до цього переліку додалися і послуги з програмної перевірки текстових запозичень та використання штучного інтелекту, допомога в опануванні відповідних програм, які варто розширювати.

Як наукове видавництво ВД «Академперіодика» надає послуги з підготовки наукових і науково-популярних видань, а саме виконує: наукове редагування, підготовку ілюстративного матеріалу, художньо-технічне оформлення, виготовлення шаблонів і оригінал-макетів видань оформлення якісних метаданих, створення вебсторінок видань, забезпечення їх цифровими ідентифікаторами (DOI, ISBN) на замовлення не тільки наукових установ системи НАН України, а й закладів вищої освіти й наукових установ іншого підпорядкування.

До категорії видавничих послуг належить також отримання оплати за підготовку та опублікування статті (англ. Article processing charge, APC). Ранжований щодо представників різних установ і країн алгоритм отримання коштів запроваджений у загальноакадемічному журналі відкритого доступу «Science and Innovations», який має категорію А в Переліку наукових фахових видань України і входить до наукометричних баз Scopus і Web of Science Core Collection. Працівники НАН України мають у ньому право безкоштовної

публікації. Оскільки всі журнали НАН України, розміщені на Універсальній видавничій платформі, а також більшість тих періодичних видань Академії, що функціонують нині, є журналами відкритого доступу, цю успішно апробовану модель можна розвивати і масштабувати на інші видання.

Як професійне поліграфічне виробництво ВД «Академперіодика» здійснює виготовлення (тиражування) значної кількості книжкової, журнальної, аркушевої продукції на замовлення різних установ. Цей напрям залучення додаткового фінансування можна успішно активізувати завдяки активнішому використанню інформаційно-комунікаційних технологій, а також участі ВД «Академперіодика» у різноманітних виставках, професійних конкурсах, заходах з популяризації науки.

Також важливим кроком міг би стати пошук спеціалізованих грантів для видавництв, однак тут процес ускладнений тим, що Український інститут книги, який є основним надавачем грантів для видавництв, прямо декларує, що не надає грантів видавцям, які отримують підтримку держави.

Отже, більш перспективним в плані участі у міжнародних грантових програмах, зокрема від європейських наукових фондів, може стати напрям, пов'язаний із розвитком відкритої науки та забезпечення безперешкодного доступу громадськості до наукових і науково-популярних видань.

13.3. Стратегія стосовно використання інформаційних технологій

Метою стратегії впровадження та застосування інформаційних технологій є інтеграція нового, отриманого у результаті наукової праці, знання у світовий інформаційний простір. Чим вищий рівень застосованих технологій, тим ефективніше відбувається управління знаннями. Однак і в цій сфері наукове видавництво має певні відмінності від класичної наукової установи, адже для видавництва мова передусім має йти про використання інформаційно-комунікаційних технологій з особливим акцентом на захисті контенту, авторського права й на інформаційній гігієні. Тому додатковою метою ВД «Академперіодика» є забезпечення високої репутації установи як наукового видавництва — виготовлювача якісної, видимої світовій спільноті, науково-видавничої продукції.

Основними стратегічними цілями тут є: **цифрова трансформація науково-видавничої діяльності** — цифровізація процесів наукових досліджень, а також підготовки випуску і оприлюднення наукових і науково-популярних видань; підвищення якості та оперативності оприлюднення нового контенту; забезпечення відкритого доступу до цього контенту з забезпеченням застережень щодо конфіденційності інформації, авторського права, умов користувацьких ліцензій Creative Commons; інтеграція наявних спеціалізованих баз даних (вебресурсів) за світовими агрегаторами наукової інформації (наукометричними та реферативними базами, харвестерами); посилення безпеки

і захисту інформації; контроль комунікації між працівниками й учасниками різних етапів підготовки і випуску видань а також з авторами і рецензентами.

Досягнення цих цілей неможливо без постійного осучаснення обладнання і програмного забезпечення, а також підвищення кваліфікації персоналу, який забезпечує функціонування і наповнення вебресурсів, збереження архівів видавництва тощо. Необхідно також розширювати наявний у структурі ВД «Академперіодика» відповідний підрозділ, залучати до його роботи нових фахівців (бажано з базовим знанням англійської мови, досвідом роботи з Open Journal System, наукометричними базами).

Уже наявний у відкритому доступі контент у вигляді наукових публікацій (журналів, статей у журналах і книг), забезпечений цифровими ідентифікаторами, має стати офіційно зареєстрованою частиною Національного репозитарію академічних текстів. Усі вебресурси ВД «Академперіодика», зокрема розміщені на Універсальній видавничій платформі журналі., повинні бути забезпечені стійкими зв'язками з вебресурсами Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, з Харвестером НАН України та іншими складниками інфраструктури відкритої науки НАН України. Насамперед — з Архівом препринтів НАН України та Архівом відкритих дослідницьких даних НАН України. Відповідно, усі відкриті дані та публікації повинні відповідати принципам FAIR.

Необхідно продовжити й активізувати роботу з подання до основних наукометричних баз Scopus та Web of Science наукових журналів НАН України і наукових книг з метою їх індексування через зареєстрований кабінет видавця та з застосуванням засобів інформаційних технологій для автоматизації процесів формування метаданих для названих баз та інших агрегаторів. Це також потребує забезпечення якісного контенту англійською мовою (з точки зору грамотності текстів загалом і застосування іншомовної наукової термінології зокрема).

Для цього треба масштабувати вже набутий досвід використання програм для виявлення текстових запозичень (збігів), перевірки на використання засобів штучного інтелекту, укладання прозорих редакційних політик видань і ВД «Академперіодика» як видавця.

Запровадження у практику роботи ВД «Академперіодика» планів управління даними, ширше застосування електронного документообігу та використання можливостей видавничої платформи для підготовки не тільки журналів, а й книг; активніше використання можливостей соціальних комунікативних мереж і ресурсів.

Для цього необхідно забезпечити підвищення цифрових компетенцій працівників як наукового, так і видавничого колективів, заохочення їх до проходження вебінарів, семінарів, тренінгів, відвідання конференцій тощо.

Завадити ефективній реалізації стратегії може брак ресурсів, пов'язаний нині передусім з безпековою ситуацією в країні, а також недостатній рівень стандартизації вимог і процесів у науково-видавничій сфері України.

Як кожна стратегія, ця потребує оцінювання її ефективності і моніторингу. Показниками результативності можуть бути кількість нового віртуального контенту, кількість планів управління даними, препринтів та наборів дослідницьких даних. Кількість звернень до вебресурсів відвідувань певних сторінок, скачувань методичних матеріалів, цитування власних наукових статей працівників ВД «Академперіодика». На основі цих показників стратегія має підлягати періодичному перегляду й корегуванню.

13.4. Стратегія стосовно організаційної та кадрової структури.

Чинна нині структура ВД «Академперіодика» є оптимальною на теперішньому етапі. Для досягнення викладених вище стратегічних цілей нині потрібно не реорганізувати чи оптимізувати установу, а посилювати наявні підрозділи новими кадрами з метою масштабування набутого досвіду, особливо в частині функціонування Універсальної видавничої платформи як складника Інфраструктури відкритої науки НАН України з перспективою подальшого входження в EOSC.

Наприклад, необхідно збільшити кількість фахівців наукового підрозділу у відділі впровадження відкритого доступу і наукового перекладу у зв'язку з необхідністю масштабування послуг і кількості наукових журналів, які працюють на Універсальній видавничій платформі, застосовують можливості електронних редакцій та подають наукові видання на розгляд наукометричних баз даних. Тобто необхідні фахівці з користування видавничими платформами, підтримки спеціалізованих вебресурсів і баз даних, а також з забезпечення підготовки якісних метаданих англійською мовою, зокрема перекладу й редагування необхідної інформації.

Напрацьовані під час побудови Універсальної видавничої платформи наукових журналів алгоритми необхідно поширити і на підготовку наукових і науково-популярних книг (упровадження програмного забезпечення видавничої платформи Open Book System), що потребує збільшення кількості відповідних фахівців у відділі науково-методичного забезпечення видавничої діяльності і наукових досліджень. Упровадження цього інструментарію дасть змогу оперативно надавати книжкові видання до наукометричних баз з метою індексування.

Зростання вимог до підготовки наукової видавничої продукції в частині підтримки редакційних і видавничих політик (захист авторського права, авторські ролі, забезпечення відкритого доступу з пов'язаними матеріалами, користувацькі ліцензії тощо) потребують також кадрового посилення відділу наукових видань фахівцями, які не тільки забезпечуватимуть якісне редагування

наукових текстів, а й повноцінну підготовку для представлення видань у відкритому доступі.

Брак висококваліфікованих кадрів у відділі додрукарської підготовки видань поки що можна компенсувати залученням і заохоченням наявних працівників до підвищення кваліфікації через відвідування семінарів, вебінарів, тренінгів, курсів з користування новітнім програмним забезпеченням та упровадженню новацій в оформленні наукових і науково-популярних видань.

Попри загальну тенденцію до зниження тиражів наукових видань і активізацією переходу їх у відкритий доступ, поліграфічне виготовлення журналів і книг залишається актуальним і необхідним. Зокрема для поповнення фондів різноманітних спеціалізованих та універсальних бібліотек, забезпечення закладів вищої освіти навчальними матеріалами, міжнародного книгообміну. Тому актуальним залишається питання збільшення штатної чисельності поліграфічного підрозділу: як виробничого відділу, так і сектору репрографії та цифрового друку.

Виклики звітного періоду, пов'язані з суспільно-географічними обмеженнями пандемії COVID-19 і ризиками російсько-української війни змусили істотно переглянути засади організації роботи ВД «Академперіодика». Це стосується організації усіх процесів — наукових досліджень, підготовки видань і поліграфічного виготовлення продукції, здійснення фінансових розрахунків вартості виконаних робіт та обліку використаних матеріалів.

Ще під час карантинних заходів COVID-19 були апробовані пілотні рішення з застосування для наукової роботи і підготовки видань можливостей інформаційно-комунікаційних технологій, хмарних сервісів, передання великих масивів інформації, спільної роботи над документами в режимі реального часу тощо. Під час напрацювання цих нових підходів було доведено ефективність формування робочих груп фахівців для підготовки конкретних видань (наприклад, річних комплектів певного журналу або великих за обсягом видань). До складу групи мають входити відповідальний редактор, який координує всі процеси та комунікує з авторами, художник, верстальник, коректор. Також доведено ефективність формування подібних груп для підготовки подібних за тематичним спрямуванням і оформлення книжкових видань з конкретних загальноакадемічних проєктів, як-от «Наукова книга», «Біобібліографія вчених України», «Наука для всіх». Ці рішення із одночасним запровадженням гнучких графіків і дистанційної роботи (під час COVID-19 на такі графіки роботи перейшли у світі навіть такі провідні компанії як Майкрософт) дали змогу ВД «Академперіодика» не порушувати періодичність виходу наукових журналів і виконувати інші пункти видавничих планів вчасно попри відключення електропостачання та повітряні тривоги.

Так само у статусі пілотного рішення було запроваджено чотириденний робочий тиждень з одночасним збільшенням робочих годин на день і з

урахуванням відключення електропостачання, зі збереженням повної заробітної плати для працівників поліграфічного підрозділу. Доцільність такого поширеного у європейських країнах підходу доведена багатьма дослідженнями (найяскравішим прикладом є Ісландія): перехід на чотириденний робочий тиждень не впливає на результативність праці (обсяг кінцевого продукту), але підвищує її ефективність, поліпшує соціально-психологічний стан трудового колективу, ставлення до виконуваних завдань тощо. Водночас зменшуються накладні витрати роботодавця та кількість лікарняних. А в теперішніх умовах в Україні важливими є також безпековий чинник та логістичні ускладнення. Виконаний експеримент був успішним і призвів до підвищення ефективності праці та оптимізації деяких витрат і процесів. Отже, один з напрямів стратегії кадрового забезпечення полягає у забезпеченні ще більшої автоматизації та віртуалізації робіт, пов'язаних з науковими дослідженнями, підготовкою і випуском науково-видавничої продукції НАН України.